

nana yhteiskunnallisiin kipupisteisiin onkin erinomaisen toimiva ratkaisu, voisi sitä kuitenkin tarkastella myös positiivisemmasta näkökulmasta, kuten keinona vahvistaa yhteisöä. Pilakuvatutkimuksessa huumoria tarkastellaan liian usein yksipuolisesti protestina ja pilkkana. Hakkaraisen mukaan populaarilla huumorilla määriteltiin myös porvariston identiteettiä. Tässä kohtaa olisi-kin ollut paikka analysoida huumorin yhteisöllisyyttä lisäävää funktiota. Hakkaraisen käsittelyssä huumorin ja identiteetin suhdetta käsitellään kuitenkin enemmän poissulkeamisen kautta.

Omassa tutkimuksessani olen analysoinut berliiniläistä pilakuvalehdistöä ja löytänyt monia samoja piirteitä kuin Hakkarainen. Tällaisia ovat esimerkiksi paikallishallinnon tai poliisivoimien kritisointi. Samaan aikaan lehdissä esiintyy paljon myös sellaisia humoristisia kuvia, jotka vahvistavat näiden samojen instituutioiden roolia. Huumorissa onkin usein kyse myös normien vahvistamisesta ja normalisoinnista. Esimerkiksi humoristiset kuvat ihmisistä uusissa joukkoliikennevälineissä vahvistivat usein olemassa olevia normeja uudessa tilanteessa, eivät ainoastaan käsitelleet modernisaatioon liittyviä pelkoja. Vaikka huumori olisikin usein ollut ahdistuksen purkamisen ja protestin keino, ei jonkin teeman käsitteleminen humoristisesti välttämättä tarkoittanut sen olevan erityinen epäkohta. Erityisen mielenkiintoista olisikin ollut lukea analyysiä siitä, kuinka vastaava toimi wieniläisissä lehdissä. Minkälaisia normeja piirtäjät vahvistivat? Kuinka he tuottivat tämän vaikutelman? Toivon, että saan jatkossa lukea tuloksia myös suoraan identiteetin rakennukseen ja normien vahvistamiseen liittyvistä pilakuvista.

Vaikka en kaikkiin kysymyksiini saanutkaan vastauksia, Heidi Hakkaraisen tutkimus tarjoaa erittäin mielenkiintoisen läpileikkauksen 1800-loppupuolen wieniläisen keskiluokan moniääniseen populaariin huumoriin, arkipäivän ahdistuksiin ja huumorin sisällöissä tapahtuneisiin muutoksiin. Hakkarainen analysoi muuttuvaan kaupunkiin liittyviä ilmiöitä ja huumorilehtien toiminnassa tapahtuneita muutoksia erinomaisesti, mutta analyysi keskiluokasta muutoksen ja modernin määrittelijänä jää hieman pinnalliseksi ja on usein kirjallisuusvetoista tutkijan oman äänen kustannuksella. Vaikka johtopäätökset saattavat jättää lukijan nälkäiseksi, huumorin suhde porvariston päivittäisiin ja pitkäaikaisiin kipupisteisiin on tuoreesti esitetty. Hakkaraisen kirjoitustyö kiinnittää onnistuneesti lukijan huomion porvariston näkökulmaan ja vakuuttaa syvällisellä Wien-tuntemuksellaan.

Lauri Niemistö, FM
Jyväskylän yliopisto

Mistä virolaisten korkeampi koulutus oli peräisin

Raimo Pullat ja Tõnis Liibek:

Oma Alma Mater'it otsimas. Estopol 2020. 436 s.
ISBN 978-994-9745-906.

Viron yhteiskuntaan on jo vuosisatojen ajan kuulunut korkea sivistyneisyys. Se on näkynyt erityisesti pyrkimyksenä yliopistotasoiseen koulutukseen. Taustalla ovat vaikuttaneet kartanoiden saksalaisperäiset omistajasuvut, mutta tämä aatelisto veti mukaansa opintielle myös virolaisia nuoria, tai ehkä pitäisi sanoa virolaisia miehiä, koska naisille tie korkeampaan opetukseen avautui Virossa vasta itsenäistymisen jälkeen.

Tarton yliopiston perusti vuonna 1632 maan silloinen valtiass, Ruotsin kuningas Kustaa II Adolf. Se tapahtui kahdeksan vuotta ennen Turun Akatemian perustamista (vuodesta 1828 Helsingin yliopisto). Insinööri- ja arkkitehtikoulutusta virolaisten nuorten oli lähdeittävä hakemaan muualta Euroopasta. Liike alkoi kasvaa 1860-luvulta lähtien. Aluksi matka suuntasi usein Pietarin ja Riian korkeakouluihin, vähitellen yhä useammin Keski-Euroopan oppilaitoksiin.

Alan korkeampi opetus alkoi Virossa, Tallinnassa vasta 1920-luvulla, ensin opistotasolla. Itsenäisyyden alkuvuosikymmenellä se ei lainkaan riittänyt, vaan tarve päästä huipputasoihin opintoihin erityisesti Saksassa oli vahva. Vuonna 1938 perustettiin Tallinnan teknillinen yliopisto, joka toimii edelleen.

Virolaiset historian tutkijat Raimo Pullat ja Tõnis Liibek ovat selvittäneet perusteellisesti virolaisten insinöörien ja arkkitehtien oppilaitoksia, Alma Matereita, aina 1930-luvulle saakka. Pullat on Tallinnan yliopiston historian professori emeritus, joka on julkaissut kunnioitettavan määrän tutkimuksia, muun muassa Itämeren viinan salakuljetusta 1920-luvulla käsittelevän kirjan (suom. 2012). Liibek on Tallinnan yliopistossa väitellyt historioitsija, nykyisin Tallinnan teknillisen yliopiston kirjastonhoitaja. Tutkimuksessa on käyty läpi valtava määrä arkistolähteitä niin Virossa kuin kunkin oppilaitoksen yhteydessä. Tuloksena on 440 sivua yksityiskohtaista, mutta sujuvaa selostusta.

Perusteellisen esittelyn saavat Pietarin, Riian ja Danzigin teknilliset korkeakoulut. Pullat on jo aiemmin tutkinut Pietarin oppilaitosten roolia Viron kehityksessä keisarinajan loppuvuosikymmeninä. Sekä Riika että Danzig olivat niin laadullisesti kuin määrällisesti tärkeitä virolaisille. Riian Polyteknikum aloitti toimintansa vuonna 1862. Opetus oli saksankielistä, mutta muutettiin venäjäksi 1896. Danzig (nykyisin puolalainen kaupunki Gdansk) oli maailmansotien välillä puoliksi itäinen vapaakaupunki, väestöltään saksankielinen, ja kukoistava Hansakaupan keskus. Oppilaitoksineen se

saa Pullatilta ja Liibekiltä ansaitsemansa perusteellisen kuvauksen.

Saksan oppilaitoksia Berliinissä, Karlsruheessa, Darmstadtissa ja Dresdenissä esitellään runsaasti. Mukana on myös korkeakouluja Ranskasta, Itävallasta, Sveitsistä, Puolasta samoin kuin Moskovasta ja Kiovasta. Lyhyesti kuvataan myös Helsingin ja Budapestin teknilliset korkeakoulut ja joitakin englantilaisia oppilaitoksia. Kaikilla oli rooli virolaisten koulutuksessa.

Tutkimus syventyy oppilaitosten lisäksi lukuisten menestyneiden insinöörien ja arkkitehtien elämään ja ammattipanokseen Viron kehityksessä, tuloksena laaja henkilöhistoria. Kirjaan on koottu vuosikymmeniä kattava hieno kokoelma vanhoja kuvia oppilaitoksista, mutta myös opiskelijoista ja valmistuneista insinööreistä ja arkkitehteistä. Ennen itsenäistymistä (1918) valmistuneet eivät kaikki palanneet kotimaahan, mutta paluu kasvoi itsenäistymisen jälkeen. Opiskelemaan lähteneet olivat suurelta osalta varakkaimmista perheistä, mutta valtion stipendit auttoivat myös vähemmän varakkaita lähtemään opin tielle.

Virolainen yhteiskunta oli maailmansotien välisenä aikana vielä pitkälti maatalousvaltainen, vaikka teknologiseen ja teolliseen kehitykseen oli alettu panostaa jo edellisen vuosisadan lopulla. Koulutettuja insinöörejä ja arkkitehtejä tarvittiin ja heidän panoksensa talouden rakenteiden, infrastruktuurien, liikenteen, kaupungistumisen ja myös alan opetuksen kehittämiseen kotimaassa on ollut mittaamaton.

Tutkimuksen keskeinen merkitys on siinä, että se kertoo, kuinka vahva osuus eurooppalaisista yliopistoista hankitulla teknillisellä koulutuksella oli Virossa 1920- ja 1930-luvulla tapahtuneelle rakennustyölle. Samalla virolainen arvomaailma muokkautui syvästi eurooppalaiseksi. Vaikka neuvostomiehitys tukahdutti suuressa määrin tätä kansallista pääomaa, se silti myötävaikutti Viron kasvuun 1980-luvulta alkaen ja itsenäisyyden palattua.

Jaakko Blomberg, Valt. lis.
Helsinki

Väkivalta, sankaruus ja sotadiskurssin rajat

Arto Jokinen (toim. Markku Soikkeli & Ville Kivimäki): **Isänmaan miehet: maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa**. Vastapaino 2020. 296 s. ISBN 978-951-768-704-1.

FL Arto Jokinen tarkastelee sodan, miehuuden ja väkivallan suhdetta sellaisena kuin se näyttäytyy sotakirjallisuuden ihmiskuvauksessa. Käsittelyssä on kolme sotateknologisesti erilaista sotaa, jotka sijoittuvat kolmeen erilaiseen geopolitiiseen vaiheeseen. Niiden kaunokirjalliset kuvaukset konventioineen edustavat kolmea hyvin erilaista tyylikautta.

Käsillä oleva kirja on liian nuorena kaatuneen akateemisen soturin keskeneräinen väitöskirjakäsi kirjoitus, jonka hänen toverinsa sota- ja sukupuolihistorian kentiltä ovat postuumisti toimittaneet kirjaksi. Tämän arvion voi halutessaan lukea kuvitellun vastaväittäjän puheenvuorona, jossa esitellään tutkimuksen tavoitteita, arvioidaan tuloksia ja sielman haastetaan niitä.

Jokisen tavoitteena on selvittää, miten kunkin ajan kaunokirjallisuuden sotadiskurssit osallistuivat sodankäyntiä koskevien mielikuvien tuottamiseen. Myönteiset kuvaukset toimivat joko etukäteisenä sotimaan kasvattamisena tai jälkikäteinä oikeuttamiskertomuksina, joissa korostetaan oman ryhmän ja aatteen paremmuutta. Erityisesti viime sotien osalta tarkastellaan myös sotaa kielteisessä valossa kuvaavaa kirjallisuutta.

Sotaa koskevia korkeakulttuurisia myyttejä purkava teos edustaa vuosituhaten vaihteen tienoilla vakiintuneen niin kutsutun uuden sotahistorian kulttuuri- ja ideologiakriittistä haaraa. Suuntauksen muita tutkimuskohteita ovat sodan arjen, tunteiden ja kokemusten historia, sotien kulttuuri- ja sosiaalishistoria sekä sotakuoleman historia. Keskustelukumppaneita tutkijalle ovat olleet myös kirjallisuustieteen puolella tehty kotimaisia sotia kuvaavan kaunokirjallisuuden tutkimus sekä kansainvälinen nationalismin teoria.

Jokisen arvioinnin kohteena on isänmaallisesti viritetty kaunokirjallinen katse kahden viime vuosisadan sotatapahtumia kuvaavassa suorasanaisessa fiktiossa ja runoudessa. Näiden rinnalla tarkastellaan raportoivaa ja muistelevaa kirjallisuutta sekä viihdettä. Lähtökohtana on sodan sukupuolittuminen, käytännössä sen mieltymisen ensi sijassa miesten toimintakentäksi. Päähuomion saavat sotakirjallisuudelle olennaiset ihanteellisen miehuuden kuvaukset.

Aineistona on viimeisten kahdensadan vuoden aikana käytyjä sotia – Suomen sotaa, vuotta 1918, talvi- ja jatkosotaa – kuvannut aikalaiskirjallisuus. Kaikkien sotien taustatekijöinä olivat eurooppalaiset suursodat. Valtaosa käsitellyistä kirjoittajista on miehiä. Sotien